

A BÉCSI CSÁSZÁRI UDVARI HADI TANÁCS VISZONYA A HADVEZÉREKHEZ.

A hadi levéltár adatai alapján.

A császári udvari hadi tanács viszonya a hadseregek időszereinti vezéreikhez, a katonai írók által mindég a legkülönbözőbb módon ítéltetett meg.

E megítélés a haditanácsra ritkán volt kedvező; de mivel az ítélet leggyakrabban csak a rideg tényekre alapított, a nélkül hogy az indító okok — melyeket az írók a legtöbbször nem is ismertek — figyelembe vétettek volna, a vont következtetések gyakran tévesek s nem ritkán igazságtalanok voltak.

Kétségtelen dolog, hogy az udvari hadi tanácsnak a hadvezérekre gyakorolt befolyása, a folytonos beavatkozás a hadműveletek vezetésébe, a részletek megállapítása a helyi viszonyok s az általános helyzet ismerete nélkül, a hadműveletek lefolyására gyakran káros volt, s a vezért az oly annyira szükséges önállóságban korlátolta; de másrészt az is igaz, hogy e befolyásra gyakran szükség is volt. Hogy a hadi tanács, vezéreit az önállóságtól elszoktatván, befolyását még olyankor is érvényesíteni igyekezett, midőn az — pl. Lothringeni Károly herczegnél — inkább káros volt mint hasznos, a föntebbi viszonyok természetes következménye.

A következő adatok, melyeket a cs. és kir. hadi levéltár okleveleiről följegyeztünk, míg egyrészt az I. Lipót alatt folyt nagy török háború történetéhez adalékul szolgálnak, másrészt az udvari hadi tanács és a hadsereg vezérei közt időnkint fennállott viszony megítélésére is jobb alapot képezhetnek, mint a hadjáratok eseményeinek egyszerű előadása.

Kivonatos följegyzései ezek a parancsoknak és intézkedéseknek, melyeket a hadi tanács a működő hadsereg vezéreihöz intézett, s a jelentéseknek, javaslatoknak stb. melyeket ez utóbbiak az udvari hadi tanácshoz, mint a legfőbb katonai hatósághoz fölterjesztettek.

A háború lefolyásának általános ismeretét természetesen fölteleznünk kell, mert ha ezeket is kis dolgozatunk keretébe bevonnunk, kitűzött célunktól messze eltérnénk. Rövid szavakkal utalunk tehát csak helylyel-közzel az események folyamára, s ezt is csak akkor tesszük, ha ez a közlendő följegyzések megérthetése nélkülözhetlen.

* * *

A háború török részről már 1682 őszén elhatározott, s a hadsereg Drinápoly környékén összpontosított. A hadműveletek azonban csak 1683-ban kezdtek meg, s a török 250,000 főnyi sereg május havában már Nándorfehérvárnál állott; a menet ezután *Kara-Musztafa* nagyvezír parancsnoksága alatt Eszék felé folytattatott.

Lipót császár a hadsereget 1683 tavaszán tetemesen megerősített, annak parancsnokságát *Lothringeni Károly* herczegre bízta. A hadsereg zöme, mintegy 42,000 fő, Köpcsénynél gyűjtetett össze s *május 4-én* a császár által megszemléltetvén, az ugyanott tartott hadi tanácsban a követendő eljárásra nézve is megállapodás jött létre.

A további rendelkezés azután a bécsi udvari hadi tanácsra bízott, melynek elnöke ekkor *Baden-Baden* Ármin örgróf tábornagy volt.

A bécsi udvari hadi tanács által tett rendelkezések a következők :

Május 8. Lothringeni Károly megkapta a köpcsényi tanácskozásban előlegesen megbeszélte és ő Felsege által jóváhagyott utasításokat, melyek nyolcz pontban az általános és egy utolsó pontban a különleges rendelkezéseket tartalmazták azon esetre, ha a törökök a harctérről netán korábban visszavonulnának.

Ez utasítások szerint a hadsereg Komárom felé támadólag

előnyomúl s azután a körülményekhez képest Érsekújvár vagy Esztergom ellen indul.

Május 9. A hadi tanács elrendeli, hogy a menet Komárom felé folytatandó és két ezred fizetés mellett Komárom és Győr erődítési munkálataihoz küldendő.

A törökök nagy erővel mutatkozván, a sereg június folyamán visszavonúl, miről a fővezér jun. 23-án jelentést tesz.

Június 28. Lothringeni Károly főntebbi jelentésére a válasz megérkezik. Két ezred a Schulz alatt Thököly ellen működő hadtesthez, a morva-sziléziai határookra rendelő; Léva, Lipótvár, Tata, Pápa és Veszprém elhagyandók; az útegek gondosan megóvandók. A hadsereg Győr körül foglaljon állást. Részletes rendelkezések egyes sereg- és csapattestekre nézve.

A török főszereg irányát Székesfehérvárról Bécs felé veszi, hogy a birodalmi fővárost megtámadja; az osztrák sereg még tovább kénytelen hátrálni.

Július 2. A törökök a Rábán átkelnek; Lothringeni Károly megbíztatik, hogy a Kis-Csallóközt megtartsa, a hadsereget a Lajtha melletti Bruckhoz vezesse, hátával Pozsonyra és Bécsre támaszkodva, Újhelyt megszállja, a komáromi hidat pedig fölszedesse, és annak anyagával Pozsonyban hidat verjen.

Július 4. Hasonló utasítások a hadsereget osztrák területre rendelik.

Július 5. Közöltetik, hogy az udvari hadi tanács elnöke személyesen fog a hadszínhelyre menni.

Július 12. Lothringeni Károly július 10-én küldött ama tudósítására, hogy a törökök egyenesen Bécsnek tartanak, utasítások érkeznek, melyek értelmében a hadsereg, mely már a Duna balpartján állott, a lengyel és német segélyhadak bevárása céljából a Morva mellékére rendeltetik.

Július 13. A bécsi védelmi bizottság szerveztetik.

Július 18. A törökök Bécset megrohanják.

Július 24. Utasítások Lothringeni Károly számára, hogy a Duna balpartján előnyomuló s Pozsony ellen működő Thökölynek útját állja. Badeni Lajos hatalmába ejti Pozsonyt, Lothringen pedig jul. 30-án visszaveti Pozsony és Cseklész közt Thököly hadait.

Bécs fölmentése után a hadműveletek nagyobb részt Lothringeni Károly és a lengyel király belátására bízattak, de e mellett az udvari hadi tanács azon fáradozott, hogy a lengyel király Felső-Magyarországon és Erdélyen át *mielőbb hazájába visszatérjen*.

A Párkány melletti ütközet után azonban az udvari hadi tanács a további műveleteket illetőleg ismét részletesen nyilatkozik, és mindenekelőtt Esztergom bevételét kívánja.

1684. Az udvari hadi tanács elnöke *Baden-Baden* örgróf, hadsereg-parancsnok *Lothringeni Károly* herczeg.

Május 24. Lothringennek a hadműveletekre nézve a szükséges utasítások megküldetnek; a hadműveleti terv már Buda visszavételét veszi számításba; a hadművelet a Duna jobb partján Visegrád irányában intéztetnék.

Junius 10. A hadműveleti terv, Lothringennek erre nézve tett megjegyzései, s az ennek folytán létrejött elhatározások; ezek lényege az, hogy ha a császári sereg a jobb parton sikeresen nem működhetnék, térjen a balpartra vissza s igyekezzék Pestet hatalmába ejteni. Ez a *junius 27-én* vívott *váczi* csata után meg is történt. A sereg ez után Szent-Endrénél a Dunán átkelvén, Buda alá megy.

Julius 25. A fővezér előterjeszti Buda ostromára vonatkozó terveit.

Augusztus 1. A hadi tanács e terveket jóváhagyja s közli nézeteit a hadműveleteknek Buda bevétele után való folytatására nézve.

Október 2. Lothringen kérdésére, vajjon Buda ostroma a beállott kedvezőtlen viszonyok daczára folytattassék vagy beszüntessék-e, a hadi tanács közli, hogy az ügyek állásáról meggyőződést szerzendő a hadi tanács teljhatalommal fölruházott elnöke személyesen meg fog a táborban jelenni.

Október 22. Hasonló felelet a Haslinger ezredes által 18-án hozott kérdezősködéésre.

Október 31. Az ostrom fölhagyatik. A sereg Komáromba vonúl s föloszlik.

1685. A hadi tanács elnöke és a fővezér ugyanazok, mint az előbbi évben; Horvátországban *Leslie* tábornok, Felső-Magyarországban Thököly ellen *Schulz* tábornok viszi a fővezérltetet.

Augusztus 1. Leslie tábornok Eszék felé szándékolt menetét az udvari hadi tanács jóváhagyja. Utasítás Lothringennek arra az esetre, ha az ellenség Székesfehérvár, illetőleg Leslie ellen fordúlna.

Augusztus 4. Lothringeni Károly terve az Esztergom elleni műveleteket illetőleg; a haditanács mindent Lothringenre bíz, de egyszersmind aggályoknak ad kifejezést, melyek folytán a hadműveletek néhány napi késedelmet szenvednek.

Augusztus 21. Esztergom sikeres fölmentése alkalmából az udvari hadi tanács a fővezérekhez köszönő iratot intéz, s a további hadműveletekre nézve véleményt kér.

Augusztus 22. A hadi tanács közli azon nézetét, hogy a hadjárat befejezte előtt még Kassa, Eperjes és Tokaj lenne elfoglalandó és e végett egy alkalmas tábornok 10,000 emberrel és tüzérséggel kiküldendő. Erre nézve Lothringen véleménye is kéretik.

Augusztus 23. Eszék város elfoglalásáért és a Dráva-híd fölégetéséért köszönő irat Leslienek, kitől a további hadműveleteket illetőleg, vélemény váratik.

Augusztus 26. és 27. Lothringen indítványa, hogy a hadsereg Érsekújvártól Vác felé támadólag előnyomúljon, elfogadtatik; de a hadi tanács véleménye az, hogy jobb volna a hadsereget két hadtestbe osztani. A hadsereg együtt maradt ugyan és Váczig elő is nyomult, de összeütközés még sem következett be.

Szeptember 2. és 11. A hadi tanács rendelkezései a főszereg fölmozdatása, az Eger és Tokaj elleni, továbbá a szlavoniai hadműveletek tárgyában.

1686. Az udvari hadi tanács elnöke *Baden-Baden* örgróf, vezénylő tábornokok *Miksa Emanuel* bajor választó fejedelem és *Lothringeni Károly* herczeg. A háború viszonyai az által, hogy a császár Németországból tetemes segítséget nyert, kedvezőbbek fordultak.

Május 18. A hadműveleteket császári kézirat rendeli el, és pedig következőleg: a bajor segédszeregek Székesfehérvárt támadják meg, a főszereg a támadást fedezze. Mindkét hadsereg oly közel maradjon egymáshoz, hogy azok bármikor egy-két óra alatt egyesülhessenek. Székesfehérvár bevétele után Buda ostroma folytandó, vagy ha ez nem lehetséges, úgy a császár Lothringen belá-

tására bizza annak meghatározását, hogy mely hadművelet viendő keresztül.

Junius 12. A Székesfehérvár elleni hadművelet elejtetik s a hadseregek Buda ostromára indulnak. A bajor választó junius 17-én elfoglalja Pestet; Lothringen Budát az északi, Miksa Emanuel a déli oldalról zárja körül. A hadi tanács a budai víziváros megrohánásának hírére, bár veszély egyelőre nem fenyegetett, contra- és circumvallatio-vonalak építését ajánlja.

Augusztus 23. Az udvari haditanács elrendeli, miszerint tekintve, hogy az idén Buda előtt már annyi lőpor elfogyott, amennyi több hasonló vállalatra elegendő lenne, *a további tüzelés beszüntetendő. (!)*

Szeptember 13., 14. és 17. Buda bevétele után a császár, a hadi tanács ajánlatára, a hadseregnek két részre osztását határozza el, melyek Eszék és Szeged felé működjenek. A csapatok elosztása e célra Bécsből intéztetik. A birodalmi csapatok fölhasználását illetőleg az intézkedés későbbre helyeztetik kilátásba.

Szeptember 23. A hadi tanács nem tetszését nyilvánítja a fölött, hogy a fentebb jelzett hadműveletek még meg nem kezdettek, egyszersmind esetleg követendő utasítások adatnak.

Badeni Lajos ennek folytán még ugyane nap megindul a sereg egy részével a Dráva felé; a Szeged ellen működő hadtest ide csak október 2-án indult el. A sereg többi része Budára tért vissza s innét széteszlott.

1687. Viszonyok mint a megelőző évben.

A hadműveletek iránt a nézetek eltérők; a hadi tanács Nándorfehérvárát, Lothringen Egert, Badeni Lajos Szigetvárt kívánja előbb visszavenni. Ennélfogva egyelőre semmi sem történt.

Május 29. Lothringen parancsot kap Palota elfoglalására, mi előkészületül tekintetik, Székesfehérvár visszavételére.

Julius 16. Badeni Lajos ismételten Sziget ostromát ajánlja.

Lothringeni Károly a bajor választóval egyesülve Eszék ellen vonúlt, de annak bevétele nem sikerült; midőn azonban a török sereg őt Mohács felé követte, a nagyvezír seregét *Harsánynál* megverte.

Augusztus 23. A Harsány melletti győzelem hírére a hadi tanács elrendeli, hogy az évszak előhaladottsága miatt Székes-

fehérvár ostroma többé nem foganatosítandó, ellenben a Dráva szemmel tartandó és egy különítménnyel megfigyeltetendő. A sereg zöme a Tisza felé menetelve, igyekezzék Titelt vagy Temesvárt elfoglalni és a téli szállásokat a Maros mentén és Erdélyben biztosítani.

1688. Viszonyok mint az előző évben.

Julius 20. Az udvari hadi tanács utasításokat ad Caprara grófnak és elrendeli, miszerint azon esetben, ha a Belgrád elleni hadművelet átkelési eszközök hiányában, melyek Bécsben meg nem szerezhetők, kivihetetlen lenne, a Száva egy hadtest által fedezendő és az egész tevékenység Temesvár elfoglalására fordítandó.

Augusztus 11. Miksa bajor választóhoz ismételt parancs: Titelt elfoglalni, Zalankeménél erődítéseket építeni, Ilokot és Péterváradot megszállni, hogy a hadműveletek esetleges balsikerénél a Duna-vonal Belgrád felé szabadon maradjon s a műveletek Temesvár ellen legyenek intézhetők.

Augusztus 17. Utasítás úgy Miksa bajor, mint Lajos badeni herceghez. Belgrád eleste után a hadműveletek Temesvár és a Száván túl fekvő kisebb helységek ellen intézendők. Ha mindkettő egyszerre kivihetetlen, úgy a Temesvár elleni művelet beszüntetendő és mindenekelőtt a Boszniában elfoglalt pontok biztosítandók. Badeni Lajos herceg már eddig a Száván átkelt, most foglalja el Gradiskát, azután pedig Bródba menve, a bajor herceg parancsait várja.

Augusztus 24. Hogy ama kellemetlenségeknek, melyek a Lothringeni hercegnek a Belgrád előtti táborba érkezésével az által támadnának, hogy ott már a bajor herceg a fővezér, eleje vétessék, Lothringen fölkéretik, hogy az ostrom tartama alatt néhány lovas ezreddel a Badeni herceghez csatlakozva, a fővezérletet a Szávánál vegye át. Belgrád ostromának befejezte után a bajor választó átadja neki a főparancsnokságot és külön hadtesttel fog működni. Belgrádot illetőleg még ez van mondva: bevétele után a földműves nép által «némi csekély jutalomért» («gegen Raichung einiger Ergötzlichkeiten») megerősítendő, minek szomorú következménye volt, hogy Belgrád csak silányul erősített meg s a következő évben elesett.

Szeptember 7. A fővezérlet által indítványozott hadműveletek közül a Bosznia és a Száva elleni tartatik a legjobbnak, hogy Bosznia teljesen elfoglaltassék és Magyarország fölszabadíttassék (?).

Szeptember 17. Caprara gróf a bajor választó adlatusává neveztetik ki. A belgrádi védőrség meghatározása. A hadi tanács kívánatosnak tartana egy Szofia elleni hadműveletet; erre nézve Lothringen véleményét kéri.

1693. Az udvari haditanács elnökévé már a megelőző (1692-ik) évben Stahrenberg Rüdiger gróf neveztetett ki; Magyarországból a fővezér Croy herczeg.

Croy mindjárt kezdetben pontos utasításokkal láttatott el, úgy általában, mint különös esetekre; még a módra nézve is, hogy a Duna a hajóhaddal mikép zárandó el, külön részletes utasításokat kapott.

Belgrád elleni működési terve elfogadtatott ugyan, de a hadi tanács kijelentette, miszerint jobban szerette volna, ha Croy e fölött előbb hadi tanácsot tartva, a szavazást jóváhagyás végett Bécsbe fölterjeszti. De miután már a Száván átkelt és erköcsi hátrány nélkül vissza nem térhetne, az ostromot Isten nevében megkezdheti.

Augusztus 25. Részletes utasítások az ütegek használatára nézve Belgrádnál. Az udvari hadi tanács elveti Croy azon ajánlatát, hogy a sereg Belgrád ostromával fölhagyjon; a fölhozott ok, hogy az ellenség erős és lövegekkel jól el van látva, erre még nem elég, mert a császári sereg is erős és lövegekkel szintén jól el van látva. E határozathoz még bővebb és részletesebb indokolások következnek, melyek igen helyesek.

Szeptember 4. Kimerítő részletes utasítások, melyekre Croy-nak nagy szüksége van. A hadi tanács tudomásul veszi, hogy az ellenségnél a vár védelmét Cornaro vezeti s elhiszi, hogy a török helyőrség erőteljes és vitéz ellenállást gyakorol. Méltatlankodik a renegat Cornaro fölött.

* * *

A fentebbi adatok elegendők lesznek arra, hogy azok nyomán a következő végeredményt összegezzük:

Az udvari hadi tanács a fölsorolt hadjáratok alatt a hadműveletek stratégiai vezetését magának tartotta fenn, habár e vezetést a körülmények gyakran, több vagy kevesebb határozottsággal, kezeiből kiragadták.

E mellett ama rendszer uralkodott, hogy tavasszal egy bizonyos számú tábornok, kik közül a háborúban sok részt sem vett, hadi terv készítésével és benyújtásával bízott meg s a végleges hadműveleti terv ezekből állapítottatott meg.

E terv azonban sokszor nem egyezett meg a fővezér nézetével — így például 1686-ban, midőn az udvari hadi tanács a fontos Budát fölhagyni és Székesfehérvárt megtámadni akarta — sem pedig a tényleges viszonyokkal, melyeket a működő vezérnek jobban kellett ismernie, mint a távol lévő hadi tanácsosoknak. E mellett a haditervek csak ritkán terjedtek egész a hadjárat befejeztéig, vagy igen sokszor teljesen elérhetetlen célokat tűztek ki, úgy hogy leggyakrabban már az első hadműveletek után a hadi terv semmis lett. Ennek folytán a fővezér végre is a körülmények nyomása alatt és saját belátása szerint volt kénytelen cselekedni; hadműveleti terveit azonban jóváhagyás végett előbb az udvari hadi tanács elé kellett terjesztenie, s azok onnan gyakran megnyirbálva, s a távolság folytán oly annyira megkésve érkeztek vissza, hogy mire azokat a fővezér ismét kézhez vette, a kivitelökre alkalmas időpont elmúlt. Ily módon aztán esetről-esetre folyton új tervek váltak szükségessé.

Addig míg a hadi szerencse a császári seregnek kedvezett, mint Lothringeni Károly és Miksa bajor herceg alatt, a vezérek fölött gyakorolt gyámkodás okozta kellemetlenségek és surlódások könnyebben voltak kikerülhetők. De midőn a francia háború is kitört és a császár ereje két felé oszlott, a viszonyok is kedvezőtlenebbekké váltak; az 1689—1690-iki és 1693-iki háborúkban az udvari hadi tanács beavatkozása könnyen végzetessé válhatott volna, ha Lajos badeni herceg erélye és hadvezéri képességei azt nem ellensúlyozták.

Mivel a hadi terv soha sem volt egészen a hadjárat végéig kidolgozva, és a hadi tanács mindent Bécsből intézett, még a téli szállásokat is onnan jelölve ki, melyeket sokszor még előbb el kellett foglalni, gyakran megesett, hogy alig fejeztettek be a tanács-

kozások az első hadműveletek fölött, máris azonnal a téli szállásokra vonatkozóak kezdődtek.

Ennek következménye volt aztán, hogy az udvari hadi tanács általi téli szállásra kijelölt, legtöbbször csak hallásból, avagy igen kezdetleges térképek után ismert vidékek és helységek a csapatok befogadására részben, vagy néha teljesen alkalmatlanok voltak.

Az udvari hadi tanács igen sokat rendelkezett még az egyes ezredekkel és zászlóaljakkal is, úgy hogy a vezér nemcsak nem számíthatott soha egy bizonyos létszámra, hanem még fontosabb vállalatoknál sem szemelhetette ki valamely nagyobb cél elérésére az arra szükségesnek tartott csapatokat, mivel azok mind Bécsből, többször személyes és a hadi cél szem előtt nem tartó tekintetből rendeltettek ki. A helyett tehát, hogy a vezér egész figyelmét a hadműveletekre fordíthatta volna, kénytelen volt minden csekélység miatt hosszás írásbeli úton jóváhagyást és utasítást kérni.

A téli szállásokra vonatkozó tanácskozmányok is, bár a futárok a hosszú útát Belgrádtól Bécsig hihetetlen rövid idő, (6—8 nap) alatt tették meg, oly sok időt vettek igénybe, hogy a csapatok rendszeren csak a szigorú tél kezdetén vonúlhattak be azokba, hol azután gyakran többet szenvedtek, mint az egész hosszú hadjárat alatt.

Mindezekből kétségtelen, hogy az udvari hadi tanács nem volt a háború vezetésére alkalmas közeg, s az események ezt valóban igazolták is, a mennyiben a császári és királyi hadsereg nagy és fényes sikereket leginkább akkor vívott ki, midőn a fővezér magát a hadi tanács korlátozó gyámködése alól kivonva önállóan cselekedett.

Ama hagyomány, hogy Savoyai Jenő herceg a zentai csata előtt a hadi tanácsnak a csatát eltiltó rendeletét zsebre dugta s csak a győzelmes csata után bontotta föl, történelmileg be ugyan nem bizonyítható, de már e hagyomány keletkezése visszatükrözi az általános véleményt, mely a hadi tanács felől elterjedve volt.

Hogy a hadi tanács igen jeles, képzett és tapasztalt vezérekből állott, az tagadhatatlan, valamint az is, hogy *gyakran* kitűnő terveket bocsátott a fővezérlet rendelkezésére; ámde e terveket

más hajtotta végre, ez pedig a legkitünőbb terv értékéből is sokat levon, lévén igen fontos hadművészeti elv, hogy a hadművelet tervezőjének és végrehajtójának, ha sikert akarunk elérni, egynek és ugyanazon személynek kell lenni.

Az idő ez utóbbi elvnek szolgáltatott igazságot s a hadi tanács elavult intézményét eltörölte; lehet, sőt bizonyos, hogy a hadi tanács a monarchiának hasznos szolgálatokat tett, de valószínű, hogy ugyanannyit ártott is, megakadályozva a fővezér önállóságának csorbitása által számos jeles hadműveletet, melyek még talán nagyobb dicsőséget hoznak vala.

GÖMÖRY GUSZTÁV.